

Małgorzata Zaborniak-Sobczak¹

Konstytucyjne prawo do nauki uczniów z niepełnosprawnością i jego realizacja w systemie szkolnictwa ogólnodostępnego

Słowa kluczowe: kształcenie specjalne, uczeń z niepełnosprawnością, pomoc psychologiczno-pedagogiczna, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, konstytucyjne prawo do nauki
Keywords: special education, pupil with disabilities, psychological and pedagogical assistance, Constitution of the Republic of Poland, constitutional right to education

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do nauki z perspektywy jego realizacji w systemie szkolnictwa ogólnodostępnego wobec uczniów z niepełnosprawnością. Celem materiału jest syntetyczne wskazanie na zaobserwowane w tym zakresie uchybienia, które w szerszej perspektywie, mogą stanowić zagrożenie dla analizowanego prawa. Materiał został opracowany przez pedagoga „praktyka”, dla którego przepisy prawa, choć nieustannie modyfikowane, liczne i miejscami mało przejrzyste, stanowią podstawę reorganizacji polskiego systemu edukacji ogólnodostępnej w kierunku niedyskryminacji, równouprawnienia grup dotychczas defaworyzowanych. Powyższe liczne nowelizacje nie sprzyjają ostatecznie zmianie na lepsze, wręcz przeciwnie – budzą opór ze strony najważniejszych adresatów i realizatorów wprowadzanych „na raty” reform – nauczycieli.

¹ ORCID ID: 0000-0002-0262-4787, doktor, Uniwersytet Rzeszowski. E-mail: mza-borniak@ur.edu.pl.

Abstract**The Constitutional Right to Education of Pupils with Disabilities and Its Implementation in the System of Mainstream Education**

The subject of this article is to examine the constitutionally guaranteed right to education from the perspective of its implementation in the mainstream education system for pupils with disabilities. The aim of the material is to provide a synthetic indication of the shortcomings observed in this respect, which may, in a broader perspective, pose a risk to the law under consideration. The material has been developed by a “practitioner” educator, for whom the legal regulations, although constantly undergoing numerous modifications, sometimes not in a transparent way, constitute the basis for the reorganization of the Polish mainstream education system toward non-discrimination and equality for previously disadvantaged groups. The above numerous amendments are ultimately not conducive to change for the better, on the contrary – they arouse resistance on the part of the most important addressees and implementers of the reforms being introduced “in instalments” – teachers.

✱

I.

Jednym z podstawowych praw człowieka, opisanych w przepisach prawa międzynarodowego² i polskiego, jest prawo do nauki. Prawo to gwarantowane jest w przepisach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w art. 70 ust. 1–5³ i należy je interpretować, zdaniem konstytucjonalistów⁴, w powiązaniu między in-

² Szerzej zob. M. Pilich, *Prawo oświatowe. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 27–28; S. Jarosz-Żukowska, Ł. Żukowski, *Prawo do nauki i jego gwarancje*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 632–636.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁴ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2012; L. Garlicki, M. Derlatka, *Art. 70*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016; W. Borysiak, *Komentarz do art. 70 ust. 3 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP, Komentarz Art. 1–86*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016; M. Królikowski, K. Szczuc-

nymi z: art. 25 ust. 2 Konstytucji RP (bezstronność władz, w tym szkoły publicznej, w sprawach religijnych, światopoglądowych i filozoficznych); art. 53 ust. 3 (prawo rodziców do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego oraz religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem), art. 53 ust. 4 (dopuszczalność religii w szkołach publicznych); art. 73 (wolność nauczania, korzystania z dóbr kultury); art. 33 (zapewnienie dostępu do nauki niezależnie od płci); art. 35 ust. 2 (prawo do nauki realizowane przez mniejszości narodowe i etniczne); art. 73 (wolność nauczania i badań naukowych); art. 32 (realizacja ogólnej zasady równości); art. 48 (prawo do wychowania zgodnego z przekonaniem).

Konstytucja RP sytuuje prawo do nauki w rozdziale II wśród wolności i praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, jednak istnieje rozbieżność poglądów co do tego, czy jest to prawo typowo socjalne, ekonomiczne czy kulturalne⁵. Prawo do nauki zaliczane jest do praw o charakterze kulturalnym, jednak często dopatruje się w nim także aspektów ekonomicznych⁶. Mimo, iż prawo do nauki zostało ujęte w części poświęconej również prawom socjalnym, to jednak zdobywanie wiedzy i wykształcenia związane jest z samorozwojem człowieka, stąd ma wymiar również osobisty⁷. Prawo do nauki powinno być rozumiane jako zapewnienie przez państwo możliwości uzyskania dostępu do wykształcenia, dla szerokiej grupy osób⁸.

Adresatami obowiązków wynikających z prawa do nauki są z kolei władze publiczne, na których spoczywa organizowanie i prowadzenie systemu szkół publicznych, pozwalających na faktyczną realizację prawa do nauki, oraz osoby, które nie ukończyły 18 roku życia – a więc dzieci, objęte obowiązkiem szkolnym, a także ich rodzice (prawni opiekunowie), na których Konstytu-

ki, *Komentarz do art. 70 ust. 1, 2, 4 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP, Komentarz Art. 1–86*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016; M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 72, uw. 2*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.

⁵ S. Jarosz-Żukowska, Ł. Żukowski, op.cit., s. 636–639; R. Raszewska-Skałeczka, *Prawne gwarancje edukacji osób niepełnosprawnych w ustawodawstwie polskim – wybrane zagadnienia*, [w:] *Prawno-administracyjne aspekty sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, red. M. Gięda, R. Raszewska-Skałeczka, Wrocław 2015, s. 65–66.

⁶ B. Banaszak, op.cit., s. 415.

⁷ M. Bartoszewicz, *Art. 70*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014.

⁸ P. Bała, *Konstytucyjne prawo do nauki*, Warszawa 2009, s. 229–230.

cja RP nakłada zespół obowiązków – co stawia je w roli podmiotów prawa⁹. Przywoływani konstytucjonaliści zwracają uwagę, że z przepisów art. 70 Konstytucji RP, określającego samo prawo do nauki, wynikają również gwarancje tego prawa: bezpłatność nauki w szkołach publicznych (ust. 2), wolność wyboru szkoły innej niż publiczna oraz wolność założenia takiej szkoły i jej prowadzenia (ust. 3), autonomia szkół wyższych (ust. 5) oraz obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia (ust. 4), co nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji edukacji osób z niepełnosprawnością. Prawo do nauki osób z niepełnosprawnością, z możliwością dostępu do szkół powszechnych, jest cechą także międzynarodowych standardów prawnych i edukacyjnych, określonych m.in. w art. 24. Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych¹⁰.

Przepisy rozdziału II Konstytucji RP, w tym prawo do nauki, należą do grupy norm konstytucyjnych, które zostały wyposażone w delegacje ustawowe¹¹. Konstytucja RP przesądza więc najbardziej podstawowe elementy prawa do nauki, a szczegółowe jego ukształtowanie znajduje się w gestii ustawodawcy zwykłego, przy czym bardziej ograniczony jest zakres aktów wykonawczych. Prawo do nauki nie ma jednocześnie charakteru absolutnego, a ustawodawca może, pod warunkiem zachowania wymagań określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, ustanawiać różnego rodzaju ograniczenia, które jednak nie mogą naruszać istoty praw konstytucyjnych¹².

II.

W wyniku wieloletnich przemian polskiej edukacji¹³, aktualnie konstytucyjne prawo do nauki regulowane jest: (1) ustawą z 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe¹⁴ zwane także „konstytucją polskiej oświaty”¹⁵ (2) ustawą z 14 grudnia

⁹ L. Garlicki, M. Derlatka, op.cit.

¹⁰ Dz.U. 2012, poz. 1169.

¹¹ W. Borysiak, op.cit., L. Garlicki, M. Derlatka, op.cit.

¹² L. Garlicki, M. Derlatka, op.cit.

¹³ R. Pęczkowski, *Realizacja konstytucyjnego prawa do nauki w praktyce edukacyjnej. Spojrzenie pedagoga*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 3, s. 252–258.

¹⁴ Dz.U. 2021, poz. 1082, dalej jako PrOśw.

¹⁵ M. Pilich, A. Olszewski, *Prawo oświatowe. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 21.

2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe¹⁶ oraz (3) znolizowaną ustawą o systemie oświaty z 1991 r.¹⁷ Ustawa Prawo oświatowe z 2016 r. oraz ustawa o systemie oświaty z 1991 r., a zwłaszcza ich akty wykonawcze, których ilość przekroczyła wartość trzycyfrową¹⁸, od lat są przedmiotem dynamicznych zmian. Tak liczne przepisy wykonawcze, potwierdzające nieustanne zmiany w polskiej edukacji, nie służą przejrzystości prawa, nie sprzyjają jego zrozumieniu przez grupy adresatów, głównie nauczycieli i rodziców dzieci i młodzieży¹⁹.

Zgodnie z przywołanym już art. 70 ust. 1 Konstytucji RP każdy ma prawo do nauki. Dotyczy do również osób z niepełnosprawnością. W świetle polskiego prawa uczeń z niepełnosprawnością to zaś uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego²⁰, wydane przez zespół orzekający publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej²¹. Niepełnosprawność ucznia może wynikać przy tym z: niesłyszenia, słabosłyszenia, niewidzenia, słabowidzenia, z niepełnosprawności ruchowej, w tym z afazji, z niepełnosprawności intelektualnej w stopniu lekkim, umiarkowanym lub znacznym, z autyzmu, w tym z zespołu Aspergera, i z niepełnosprawności sprzężonej²². Uczniowie ci (obok dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie i zagro-

¹⁶ Dz.U. 2017, poz. 60.

¹⁷ Dz.U. 2021, poz. 1915.

¹⁸ R. Pęczkowski, op.cit., s. 256.

¹⁹ M. Pilich, A. Olszewski, op.cit., s. 21, szerzej również: R. Pęczkowski, op.cit.

²⁰ Art. 127 ust. 3, 10 PrOśw, § 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2020, poz. 1309). Warto dodać, że uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego nie musi być niepełnosprawny w rozumieniu przepisów ustawy z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2021, poz. 573), podobnie jak uczniowie posiadający orzeczenie o niepełnosprawności lub młodzież powyżej 16 r.ż. – orzeczenie o stopniu niepełnosprawności, nie muszą mieć orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego i realizować kształcenia specjalnego. O niespójności w obszarze definiowania osób z niepełnosprawnością, w tym uczniów, na potrzeby krajowych aktów prawnych pisze D. Kurzyna-Chmiel, *Niepełnosprawność jako źródło specyfiki regulacji oświatowej*, „Samorząd Terytorialny” 2018, nr 5, s. 32–42.

²¹ Art. 127 ust. 10 PrOśw, § 1. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz.U. 2017, poz. 1743).

²² § 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 9 sierpnia 2017 r.

żonej niedostosowaniem społecznym), objęci są kształceniem specjalnym. Stosownie do art. 127, ust. 1 PrOśw, kształcenie specjalne może być prowadzone w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach, o których mowa w art. 2 pkt 7 tej ustawy. W ust. 3 powyższego artykułu wskazuje się, że uczniowi objętemu kształceniem specjalnym dostosowuje się odpowiednio program wychowania przedszkolnego i program nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych. Dostosowanie następuje na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, które określa zalecane formy kształcenia specjalnego, z uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności ucznia, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej (art. 127 ust. 3 i 10 PrOśw). Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego jest więc dokumentem, mającym charakter decyzji administracyjnej, dającym podstawę do zapewnienia uczniowi z niepełnosprawnością niezbędnej pomocy i wsparcia w procesie edukacji, zgodnie z jego indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, wynikającymi zarówno z deficytów lub uszkodzeń funkcji bądź struktury ciała, jak i mocnych stron, uzdolnień i zainteresowań. Kształcenie specjalne, niezależnie od rodzaju placówki, w której decyzją rodziców, uczeń z niepełnosprawnością pobiera naukę, sprowadza się do jego indywidualnego traktowania. Tak rozumiane kształcenie specjalne stanowi integralną część systemu kształcenia ogólnego.

Prócz art. 127 PrOśw, już w art. 1, zamieszczonym w rozdziale I, obejmującym przepisy ogólne ustawy, podkreśla się, że system oświaty zapewnia w szczególności: dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej (pkt 5), możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami (pkt 6) oraz opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie im realizowania indywidualizowa-

nego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych (pkt 7)²³.

Do powyższych przepisów opracowano akty wykonawcze w postaci rozporządzeń. Edukację uczniów z niepełnosprawnością regulują w szczególności rozporządzenia w sprawie:

- warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym²⁴, normujące organizację kształcenia specjalnego uczniów z niepełnosprawnością, zagrożonych niedostosowaniem społecznym i niedostosowanych społecznie,
- zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach²⁵,
- orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych²⁶, ujednolicejące procedury pracy zespołów orzekających wyłącznie publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych i wzory wydawanych przez te zespoły orzeczeń i opinii, regulujących kształcenie specjalne i wsparcie wczesnorozwojowe dzieci niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością,
- szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych²⁷, wskazujące zakres działań i kompetencji oraz zasady współpracy publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych z innymi placówkami edukacyjnymi,

²³ Szerzej na temat dodatkowych przywilejów wobec uczniów z niepełnosprawnością mniej lub bardziej bezpośrednio związanych z ich edukacją, dotyczących np. bezpłatnego dowozu do placówek, pierwszeństwa w procesie rekrutacji, możliwości wydłużenia okresu kształcenia, zastosowania form kształcenia indywidualnego, pisze D. Kurzyńska-Chmiel, op.cit.

²⁴ Dz.U. 2020, poz. 1309.

²⁵ Dz.U. 2020, poz. 1280.

²⁶ Dz.U. 2017, poz. 1743, szerzej na temat procedury orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego w: M. Zaborniak-Sobczak, K.I. Bieńkowska, M. Grot-Mrozicka, M. Mazurewicz-Rzepka, *Udział lekarza specjalisty w procedurze orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niesłyszanie/słabosłyszanie*, „Polish Otorhinolaryngology Review” 2019, nr 1(8), s. 7–15.

²⁷ Dz.U. 2013, poz. 199 ze zm.

- wykazu zajęć prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz przez nauczycieli poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nauczycieli: pedagogów, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych i doradców zawodowych²⁸, określające wykaz zajęć prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz.

Nie bez znaczenia dla edukacji pozostają również regulacje prawne, dotyczące wsparcia wczesnorozwojowego dzieci zagrożonych niepełnosprawnością lub niepełnosprawnych (od urodzenia do momentu podjęcia edukacji szkolnej)²⁹.

Analiza konstytucyjnego prawa do nauki wraz z uwarunkowaniami jego realizacji, wynikającymi z wiążącego nasz kraj prawa międzynarodowego, w tym m.in. zasady dostępu do wykształcenia uczniów z niepełnosprawnością na równych zasadach z pozostałymi uczniami, stanowią podstawę do uznania za obowiązującą reguły edukacji włączającej. Wdrożenie owej reguły oznacza w konsekwencji sytuację, w której szkoła ogólnodostępna przygotowana jest na sprostanie potrzebom każdego ucznia, bez względu na jego indywidualne zasoby rozwojowe, kulturowe czy społeczne³⁰. Wynika z tego, że edukacja włączająca polega na przyjęciu ludzkiej różnorodności i traktowaniu wszystkich, jako równych członków społeczności edukacyjnej. Zasadnym wydaje się jednak pytanie o to, jak w rzeczywistości realizowane są przepisy Konstytucji RP oraz ustaw regulujących prawo do nauki uczniów z niepełnosprawnością w systemie ogólnodostępnym?

Obok placówek ogólnodostępnych, reorganizowanych w kierunku edukacji włączającej, wciąż istnieją przedszkola, szkoły i oddziały specjalne oraz integracyjne. Wybór ścieżki kształcenia dziecka/ucznia z niepełnosprawnością zależy od jego rodziców/prawnych opiekunów. Faktem staje się coraz częstszy udział osób z niepełnosprawnością i realizacja kształcenia specjalnego w placówkach ogólnodostępnych. Uczniowie posiadający orzeczenie

²⁸ Dz.U. 2020, poz. 1552.

²⁹ M. Zaborniak-Sobczak, K.I. Bieńkowska, M. Grot-Mrozicka, *Wsparcie wczesnorozwojowe dzieci z uszkodzeniem słuchu i ich rodzin*, [w:] *Wczesne wspomaganie rozwoju dzieci. Konteksty teoretyczne i praktyczne rozwiązania*, red. K. Plutecka, A.K. Czyż, Kraków 2021, s. 199–234.

³⁰ UNESCO, *Open file on inclusive education, Support materials form managers and administrators*, Paris 2001, szerzej: M. Zaborniak-Sobczak, *Quo vadis polska edukacja? Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w doświadczeniach i opiniach nauczycieli województwa podkarpackiego. Wybrane problemy*, Rzeszów 2021.

o potrzebie kształcenia specjalnego w roku szkolnym 2018/2019 w większości przypadków (66,6%) uczęszczali do szkół podstawowych ogólnodostępnych³¹. Również NIK podaje, że w latach: 2016, 2017, 2018, 2019 do szkół specjalnych uczęszczało odpowiednio: 45%, 43%, 41% i 39% uczniów z niepełnosprawnością³². Pozostali kształcili się więc w placówkach integracyjnych lub ogólnodostępnych.

Uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia mają gwarantowane minimalne wsparcie edukacyjne w formie dwóch godzin zajęć rewalidacyjnych tygodniowo³³. Realizacja tych zajęć, mimo coraz bardziej powszechnego kształcenia specjalnego w placówkach ogólnodostępnych, wciąż budzi wiele trudności organizacyjnych dla dyrektorów i organów prowadzących przedszkola i szkoły. Zajęcia rewalidacyjne powinny być prowadzone przez pedagogów specjalnych, o specjalności zgodnej z niepełnosprawnością ucznia, co jasno precyzuje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (§ 23 ust. 1)³⁴. Analizy NIK (28 placówek objętych kontrolą, 2014/2015–2016/2017 r.³⁵), wskazują jednak na liczne braki kadrowe, które nie są systematycznie uzupełniane, zwłaszcza w szkołach małych, wiejskich³⁶. Badania sondażowe w grupie 405 nauczycieli województwa świętokrzyskiego (2013/2014 r.³⁷) są zbieżne z wynikami uzyskanymi w badaniu 327 nauczycieli Podkarpacia (2018/2019 r.³⁸) i również wskazują na niedostateczną ilość nauczycieli – pedagogów specjalnych, przygotowanych do edukacji złasz-

³¹ Główny Urząd Statystyczny, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2018/2019*, Warszawa 2019.

³² Najwyższa Izba Kontroli, *Kształcenie w szkołach specjalnych*, Warszawa 2021 (KNO.430.001.2020 Nr ewid. 168/2020/P/20/021/KNO).

³³ Dz.U. 2019, poz. 639.

³⁴ Dz.U. 2020, poz. 1289.

³⁵ Najwyższa Izba Kontroli, *Wspieranie kształcenia specjalnego uczniów z niepełnosprawnościami w ogólnodostępnych szkołach i przedszkolach lata szkolne 2014/2015–2016/2017*, Warszawa 2017.

³⁶ *Brakuje nauczycieli – prawo do nauki zagrożone. RPO pisze do MEiN. Resort: nastąpił wzrost zatrudnienia*, <https://bip.brpo.gov.pl> (18.11.2021).

³⁷ K. Bidziński, A. Giermakowska, A. Ozga, M. Rutkowski, *Nauczyciele województwa świętokrzyskiego wobec zadań związanych z realizacją specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów*, Kielce 2013.

³⁸ M. Zaborniak-Sobczak, *Quo vadis...*

cza uczniów niesłyszących/słabosłyszących (surdopedagogów) oraz niewidomych/słabowidzących (tyflopodagogów).

Dyskusyjną kwestią jest 60 minutowy czas trwania zajęć rewalidacyjnych, uregulowany w § 10 pkt 1. rozporządzenia w sprawie szczegółowej organizacji szkół i przedszkoli³⁹. Z kolei czas trwania zajęć, będących formami pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wynosi 45 minut⁴⁰. Zróżnicowany czas trwania poszczególnych zajęć to kolejny problem organizacyjny dla dyrektorów placówek. Zajęcia rewalidacyjne przeznaczone są wyłącznie dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia, natomiast zajęcia z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej dedykowane są wszystkim uczniom z różnego rodzaju i pochodzenia trudnościami w nauce, w tym także uczniom z niepełnosprawnością. Często dwie obowiązkowe godziny zajęć rewalidacyjnych to niewystarczająca pomoc, by realizować założenia programowe, wyrównywać szanse edukacyjne. Uczniowie z niepełnosprawnością potrzebują prócz dostosowania treści, metod i organizacji nauczania do posiadanych możliwości psychofizycznych, także dodatkowej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, specjalnych form pracy dydaktycznej, określonych w zaleceniach orzeczenia, co bywa już lekceważone przez nauczycieli. Uczniowie w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, najczęściej korzystają z zajęć dydaktyczno-wyrównawczych⁴¹ (które nie wymagają od nauczyciela specjalistycznego przygotowania, a ich celem jest „nadrobienie” braków w wiedzy i umiejętnościach ucznia z danego przedmiotu), rzadziej z zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne⁴².

III.

Podsumowując, mimo rozbudowanego systemu zabezpieczeń legislacyjnych „edukacji dla wszystkich”, wciąż istnieją obszary niespójności, znaczna skala trudności, doświadczanych głównie przez nauczycieli, na barkach których spoczywa realizacja założeń prawnych. Przyczynami trudności są między in-

³⁹ Dz.U. 2019, poz. 502.

⁴⁰ Dz.U. 2020, poz. 1280.

⁴¹ Główny Urząd Statystyczny, *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2019/2020*, Warszawa 2020.

⁴² Dz.U. 2020, poz. 1280.

nymi bariery: natury społecznej – negatywne nastawienie kadry pedagogicznej do edukacji włączającej, brak odpowiednich kwalifikacji i kompetencji nauczycieli w zakresie kształcenia uczniów z niepełnosprawnościami, architektoniczne – infrastruktura placówek niedostosowana do potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami, techniczne – słabe wyposażenie placówek (zwłaszcza szkół ponadpodstawowych) w specjalistyczne pomoce dydaktyczne⁴³.

By uczniowie z niepełnosprawnością mogli skutecznie przygotowywać się do życia w otwartym społeczeństwie, ważnym jest ich udział w szkolnictwie ogólnodostępnym. Konstytucyjne prawo do nauki każdego człowieka, a zwłaszcza osób, których potrzeby edukacyjne były dotychczas marginalizowane, stanowi odpowiedź na wyzwania współczesności, lecz, by nie było zagrożone, wymaga działań ponadpolitycznych, odpowiednio przygotowanych i systematycznych. Wciąż zmieniające się ustawy i akty wykonawcze, regulujące edukację w Polsce, rosnące wymagania administracyjne jednocześnie uprzedmiotowiające gwarantów tych praw – głównie nauczycieli, powodują chaos, a ostatecznie niechęć do jakichkolwiek zmian. Warto pamiętać, że wartości stanowiące w normach prawnych, mające odzwierciedlenie w przepisach prawa, by nie stały się „martwymi”, muszą być właściwie rozumiane przez adresatów. Stąd, zadbanie o zrozumienie przez nauczycieli wprowadzanych zmian, ich właściwe wyposażenie finansowe, podmiotowe i partnerskie, merytoryczne, traktowanie w planowaniu kolejnych reform, respektowanie przepisów prawa, zagwarantuje właściwą realizację konstytucyjnego prawa do nauki także uczniów z niepełnosprawnością.

Literatura

- Bała P., *Konstytucyjne prawo do nauki a polski system oświaty*, Warszawa 2009.
Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
Bartoszewicz M., Art. 70, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red M. Haczkowska, Warszawa 2014.

⁴³ Por. NIK, op.cit, Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych, *Informacja Rzecznika Praw Obywatelskich o działaniach podjętych przez Rzeczpospolitą Polską w celu implementacji postanowień Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych w latach 2015–2017*, Warszawa 2018, K. Bidziński i In., op.cit, I. Chrzanowska, *Nauczyciele o szansach i barierach edukacji włączającej*, Warszawa 2019, M. Zaborniak-Sobczak, *Quo vadis...*

- Bidziński K., Giermakowska A., Ozga A., Rutkowski M., *Nauczyciele województwa świętokrzyskiego wobec zadań związanych z realizacją specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów*, Kielce 2013.
- Borysiak W., *Komentarz do art. 70 ust. 3 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP, Komentarz Art. 1–86*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Chrzanowska I., *Nauczyciele o szansach i barierach edukacji włączającej*, Warszawa 2019.
- Florczak-Wątor M., *Art. 70 Prawo do nauki, 2. Prawo do nauki i obowiązków nauki*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2021.
- Garlicki L., Derlatka M., *Art. 70*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016.
- Jarosz-Żukowska S., Żukowski Ł., *Prawo do nauki i jego gwarancje*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014.
- Królikowski M., Szczucki K., *Komentarz do art. 70 ust. 1, 2, 4 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP, Komentarz Art. 1–86*, t. I, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Kurzyna-Chmiel D., *Niepełnosprawność jako źródło specyfiki regulacji oświatowej*, „Samorząd Terytorialny” 2018, nr 5.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Kształcenie w szkołach specjalnych*, Warszawa 2021.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Wspieranie kształcenia specjalnego uczniów z niepełnosprawnościami w ogólnodostępnych szkołach i przedszkolach lata szkolne 2014/2015–2016/2017*, Warszawa 2017.
- Pęczkowski R., *Realizacja konstytucyjnego prawa do nauki w praktyce edukacyjnej. Spojrzenie pedagoga*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2021, nr 3.
- Pilich M., Olszewski A., *Prawo oświatowe. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Raszewska-Skałeczka R., *Prawne gwarancje edukacji osób niepełnosprawnych w ustawodawstwie polskim – wybrane zagadnienia*, [w:] *Prawno-administracyjne aspekty sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, red. M. Giełda, R. Raszewska-Skałeczka, Wrocław 2015.
- Zaborniak-Sobczak M., Bieńkowska K.I., Grot-Mrozicka M., Mazurewicz-Rzepka M., *Udział lekarza specjalisty w procedurze orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niesłyszanie/słabosłyszanie*, „Polish Otorhinolaryngology Review” 2019, nr 1.
- Zaborniak-Sobczak M., Bieńkowska K.I., Grot-Mrozicka M., *Wsparcie wczesnorozwojowe dzieci z uszkodzeniem słuchu i ich rodzin*, [w:] *Wczesne wspomaganie rozwoju dzieci. Konteksty teoretyczne i praktyczne rozwiązania*, red. K. Plutecka, A.K. Czyż, Kraków 2021.
- Zaborniak-Sobczak M., *Quo vadis polska edukacja? Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w doświadczeniach i opiniach nauczycieli województwa podkarpackiego. Wybrane problemy*, Rzeszów 2021.